

**UN REPREZENTANT AL ȘCOLII VIENEZE
ȘI LEGĂTURILE SALE CU SLAVISTICA ROMÂNEASCĂ:
VATROSLAV JAGIĆ**

Radu Mârza
Cluj-Napoca

Ca orice alt domeniu de cercetare științifică, slavistica românească nu s-a putut dezvolta în afara marilor curente și școli ale slavisticii europene. Atunci când la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea slavistica românească se cristaliza ca domeniu științific de sine stătător, își definea interesele științifice și își făcea loc în publicațiile, universitățile și peisajul cultural românesc, slavistica europeană era dominată de câteva mari școli: școala vieneză, școala de la Praga, școala germană (la Berlin și Leipzig), școala rusă (centrele de la Moscova și St. Petersburg, dar și altele mai mici, de exemplu Kazan, Dorpat sau Odessa).

În cadrul legăturilor internaționale ale slavisticii românești, un loc aparte revine școlii vieneze de slavistică și lui Vatroslav Jagić, care este una dintre cele mai reprezentative figuri ale studiilor slave dezvoltate la Universitatea din Viena în această epocă. Caracterul său de creator de școală, valoarea contribuțiilor sale științifice și nu în ultimul rând legăturile sale cu oameni de cultură români, slaviști sau nu (Alexandru Cihac, Grigore Tocilescu, Ioan Bogdan, Ilie Bărbulescu, Iosif Popovici), dar interesați de aceeași problematică slavă, sunt unanim recunoscute și merită în continuare toată atenția.

Pe acest plan ne propunem să analizăm nu atât contribuțiile românești ale lui Vatroslav Jagić (care sunt puțin vizibile în plan bibliografic), cât, indirect, activitatea magistrului prin aceea a discipolilor săi și prin celelalte legături culturale și academice pe care le-a cultivat în spațiul românesc.

Înainte de toate, sunt necesare o serie de observații și precizări de ordin terminologic. În primul rând, asupra termenului de „școală”: unul dintre sensurile unanim acceptate de dicționare este acela de „grup de artiști, gânditori, oameni de știință care împărtășesc aceleași idei și metode”,^{*} în sensul de *instituție* cu caracter dinamic, în mișcare, căreia la sfârșitul secolului XIX îi era specifică *mobilitatea* populației școlare, a corpului didactic, a cărților și ideilor (ar trebui să fie și în zilele

---

^[*] Am consultat dicționarele on-line *A.com* și *Centre National de la Recherche Scientifique. Le Tresor de la Langue Française*, februarie 2004.

LINGVISTICĂ

noastre) între lumea germană și austriacă, rusă, italiană, franceză. Marii slaviști ai epocii au activat în mai multe centre (școlare, universitare sau nu) ale vieții savante europene: slavistul de origine slovacă Pavol Jozef Šafárik la Viena, Novi Sad, Praga și Berlin, croatul Vatroslav Jagić la Zagreb, Viena, St. Petersburg, Odessa și Berlin, cehul Constantin Jireček la Praga, Sofia și Viena etc. Aceeași mobilitate îi caracteriza și pe studenți, exemplul a doi români – viitori slaviști – fiind relevant: Ioan Bogdan a studiat la Iași și și-a continuat studiile la Viena, Moscova, St. Petersburg și Cracovia, iar Ilie Bărbulescu la București, respectiv Praga, Viena, Leipzig și Zagreb. În același timp, trebuie să remarcăm mobilitatea ideilor: unele prestigioase școli de slavistică din lumea austriacă și germană (Leipzig, Berlin, Breslau, Graz), polonă (Cracovia, Varșovia, Lvov), sud-slavă (Ljubljana, Zagreb, Sofia), rusă sau chiar școala de la Praga s-au dezvoltat în directă legătură cu școala vieneză: în toate aceste centre s-au impus discipolii lui Franz Miklosich și Vatroslav Jagić (Aleksander Brückner, Tomo Maretić, Ljubomir Miletić, Matija Murko, Rajko Nachtigal, Vatroslav Oblak, František Pastrnek, Milan Rešetar, Karel Štrekelj, Max Vasmer, Václav Vondrák). Același lucru este valabil în cazul unor savanți români legați direct sau indirect de slavistica vieneză: Grigore Tocilescu, Ioan Bogdan, Ilie Bărbulescu, Ioan Nistor, Silviu Dragomir sau Iosif Popovici.

O altă remarcă de ordin terminologic este necesară pe marginea conceptului de *slavistică*. Considerăm că, mai ales în cazul slavisticii românești, termenul *slavist* trebuie să-i desemneze pe oamenii de știință și cultură care au perceput slavistica (studiile slave) ca un *domeniu de cercetare independent*, mai precis începând cu primii titulari ai catedrelor universitare de filologie slavă de la noi, Ioan Bogdan și Ilie Bărbulescu și continuând cu contemporanii lor, Ion Nistor sau Silviu Dragomir.

Pentru a-l situa corect pe Vatroslav Jagić și legăturile sale românești în cadrul intelectual și instituțional potrivit este necesar să subliniem că, paralel cu slavistica, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor se cristalizează un alt domeniu științific, complementar, de asemenea multidisciplinar prin specificul său: *balcanistica*. Este o mențiune cu atât mai necesară cu cât cercetările slavisticii și balcanisticii privitoare la români sunt complementare. Vom continua să folosim totuși termenul generic de *slavistică*, care se suprapune parțial peste temele de cercetare și metodele de lucru specifice balcanisticii.

Istoriografia română despre Vatroslav Jagić

Savantul vienez s-a aflat mai puțin în atenția slavisticii românești și a istoriografiei comparativ cu, spre exemplu, Franz Miklosich. Prioritatea acordată lui Miklosich este normală, date fiind bogatele sale preocupări românești și popularizarea figurii sale de către știința românească începând cu Bogdan Petriceicu Hasdeu și Ioan Bogdan și până la Gheorghe Mihăilă, care i-au comparat meritele în dezvoltarea

filologiei românești cu acelea ale romanistului Friedrich Diez*. Asupra lui Jagić a atras atenția discipolul și prietenul său de mai târziu Ioan Bogdan în paginile scrierilor sale și promovându-l între membrii onorifici ai Academiei Române; asupra acestui subiect vom reveni în paginile următoare. Trecut cu vederea de lucrările de sinteză mai vechi ale lui Ilie Bărbulescu, nu și în cele de fonetică, pomenit cu diferite ocazii de filologi precum Lazăr Șăineanu sau Iosif Popovici, Jagić a reintrat în atenția slaviștilor români mai ales în ultima jumătate de secol, pentru contribuțiile sale științifice și legăturile sale românești, numele său fiind asociat aproape întotdeauna cu acela al lui Ioan Bogdan. Fragmente ale corespondenței sale cu Bogdan au fost publicate în 1945 de Ioan Lupaș[†], iar numele său apare frecvent în corespondența lui Ioan Bogdan cu Ioan Bianu, B.P. Hasdeu, D.A. Sturdza și propria sa soție. De asemenea, a fost menționat frecvent în studii de specialitate ale unor reputați slaviști precum Damian P. Bogdan, I.C. Chițimia, Mihail P. Dan, Lucia Djamo-Diaconiță, Gheorghe Mihăilă, Mihai Mitu[‡].

[*] Istoria lingvisticii europene asociază în mod frecvent numele lui Jacob Grimm, Friedrich Diez și Franz Miklosich, subliniind importanța lor pentru dezvoltarea germanisticii, romanisticii, respectiv slavisticii.

[†] I. Lupaș, *Ioan Bogdan în lumina unor fragmente din corespondența sa*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom XXVII, 1945, p. 171-183 (mai departe, prescurtat: A.A.R.M.S.I.). Lucrarea a fost reeditată în idem, *Scrieri alese*, vol I. Introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Ed. Dacia, Cluj, 1977.

[‡] Damian P. Bogdan, *Ion Bogdan în circuitul slavisticii europene*, în "Studii. Revistă de istorie", XVIII, 1, 1965, p. 3-26; idem, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Rusia*, în *Studii privind relațiile româno-ruse*, III. Ed. Academiei R.P.R., București, 1963, p. 214-338; idem, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Viena*, în *Almanahul Parohiei ortodoxe din Viena*, 1966, p. 74-78; Mihail P. Dan, *Din corespondența lui I. Bogdan cu savanții ruși*, în *Studii. Revistă de istorie*, XIII, 1, 1960, p. 129-139; Lucia Djamo-Diaconiță, *Ecouri peste hotare despre activitatea științifică a lui Ioan Bogdan*, în "Romanoslavica", XV, 1967, p. 265-272 (mai departe, prescurtat: *Rsl.*); I.C. Chițimia, *Prace Joana Bogdana jako przyczynek do rumuńskiej i południowo-wschodnio-europejskiej slawistyki*, în *Slawystika na przelomie XIX i XX wieku*. Pod redakcją Mieczysława Basaja i Stanisława Urbańczyka. Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1990, p. 135-140; G. Mihăilă, *Etapele principale ale istoriei slavisticii românești și legăturile ei cu slavistica internațională, de la începuturi pînă la Ioan Bogdan*, în idem, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1973, p. 157-207 (o variantă a apărut în limba franceză în "Romanoslavica", XVI, 1968, p. 193-226); idem, *Slavistica*

LINGVISTICĂ

Viața și activitatea lui Vatroslav Jagić

De origine croată, Vatroslav Jagić (1838-1923) a studiat filologia clasică la Universitatea din Viena. Mulți dintre marii lingviști și filologi ai epocii, inclusiv slaviști, au beneficiat de pregătire în studiile clasice. Lui Vatroslav Jagić studiile clasice i-au asigurat o bază teoretică pentru activitatea științifică de mai târziu, când a aplicat rigorile filologului la munca de editare a unor vechi monumente literare slave*. În perioada studiilor universitare la Viena, a audiat ca privat cursurile de filologie slavă ale lui Franz Miklosich (al cărui discipol a devenit ulterior)[†] și l-a frecventat pe Vuk Karadžić, marele ideolog al renașterii naționale sârbe, care și-a petrecut ultimii ani din viață la Viena. După 10 ani petrecuți la Zagreb ca profesor gimnazial (perioadă în care a militat alături de liderii mișcării naționale croate, episcopul Stroßmayer și Franjo Rački), Jagić își dă doctoratul la Berlin cu profesorul August Leskien, cu dizertația *Das Leben der Wurzel „de” im Slavischen* (1871)[‡], prin care își dovedește orientarea definitivă spre domeniul studiilor slave. Între 1871-1886, Jagić a profesat la universitățile de la St. Petersburg, Odessa și Berlin, dând și el dovadă de acea mobilitate intelectuală la care ne refeream în deschiderea studiului nostru și îndreptându-ne să vorbim despre școală ca despre o instituție educațională modernă, dinamică, în permanentă mișcare. Dincolo de activitatea științifică prestată în Rusia și Germania, Jagić și-a consolidat relațiile cu cercurile savante din aceste țări, și-a format prieteni și colaboratori, a pus în valoare monumente literare și literatură de specialitate.

---

românească de la Ioan Bogdan la Emil Petrovici (*Lucrările de lingvistică*), în idem, *Studii de lexicologie și istorie...*, p. 188-207; Mihai Mitu, *Germano-Slavo-Romanica: Zarys problematyki stosunków naukowych niemecko-słowiansko-rumunskich*, în *Slawistyka niemecka a kraje słowianskie*. Pod redakcją Jerzego Ruska, Ernsta Eichlera, Wiesława Borysia i Karlheinz Hengsta, Warszawa, Wydawnictwo Energeia, 1998, p. 247-260; G. Mihăilă, *Issledovanija slavjano-rumunskoj filologii pisatelja Aleksandra Odobesku*, în "Romanoslavica", XXXVIII, 2002, p. 18 (aici, despre V. Jagić, ca autor al ediției Psalterium Bononiense, 1907, pe baza cercetărilor lui Odobescu și Miklosich).

[*] Rudolf Jagoditsch, *Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien, 1849-1949*, în "Wiener Slavistisches Jahrbuch", 1, 1950, p. 27.

[†] Stanislaus Hafner, *Geschichte der österreichischen Slawistik*, în *Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern*. Hrsg. Joseph Hamm, Günther Wytzens, Österreichische Akademie d. Wissenschaften, Wien, 1985, p. 62-63.

[‡] Pentru legăturile lui cu Leipzig, vezi Josip Matešić, *Vatroslav Jagić und Leipzig*, în *Slawistyka niemecka a kraje słowianskie*, p. 159-161.

De altfel, trei elemente caracterizează activitatea științifică a lui Jagić: rezultatele muncii sale științifice, cei 22 de ani de activitate la Universitatea din Viena (1886-1908), respectiv înființarea și coordonarea timp de 44 de ani a celebrei publicații *Archiv für slavische Philologie* (1876-1920)*.

Vatroslav Jagić a rămas în istoria slavisticii prin edițiile unor vechi monumente de limbă slavone și slave (*Codex Zografensis*, Berlin 1879, *Wiener Blätter* și *Kiewer Blätter*, Wien 1890; *Psalterium Bononiense*, 1907), ca istoric al limbii și literaturii croate și sârbe vechi (literatura scrisă în glagolitică, studii monografice și ediții din Marko Marulić și Juraj Križanić)†. Nu în ultimul rând, Jagić este unul dintre promotorii studiilor de istorie a slavisticii, cea mai importantă realizare în acest sens fiind celebra *Istorija slavjanskoj filologii* (St. Petersburg 1910)‡, alături de publicarea corespondenței dintre Josef Dobrovský, Bartholomeus Kopitar și alți savanți slavi§.

În 1886, odată cu pensionarea lui Franz Miklosich, Vatroslav Jagić - cel mai de seamă discipol al său - a fost chemat să ocupe la universitatea vieneză catedra de filologie slavă. Venirea lui Vatroslav Jagić, care va deveni cel de-al doilea mare creator de școală de slavistică la Viena, a fost un mare câștig pentru studiile slave în capitala Monarhiei, mai ales ca disciplină de studiu la universitate. Jagić a îmbunătățit activitatea de predare, a diversificat cursurile și a acordat o mai mare atenție pregătirii studenților, prin cursuri practice, iar la 1887 a înființat seminarul de filologie slavă, dotat cu o bibliotecă**. Seminarul este una dintre contribuțiile sale fundamentale la

[*] Pentru biografia și cariera lui V. Jagić, vezi R. Jagoditsch, *op.cit.*, p. 25-33; St. Hafner, *op.cit.*, p. 54-64. Pe larg despre viața și activitatea sa științifică, în Andreas Angyal, *Vatroslav Jagić und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte der Slawistik und der deutsch-slawischen Wechselseitigkeit im 19. Jahrhundert*, în *Deutsch-slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten*. Eduard Winter zu seinem 60. Geburtstag, Berlin, Akademie Verlag, 1956, p. 579-636.

[†] Thomas Eekman, *Vatroslav Jagić on Križanić*, în *Juraj Križanić (1618-1683), Russophile and Ecumenic Visionary. A Symposium*. Edited by Thomas Eeckman and Ante Kadić, The Hague, Mouton, 1976, p. 303-325.

[‡] Pe larg despre această monumentală lucrare, la Milan Kudělka, *Über die Auffassung der Geschichte der Slawistik bei V. Jagić in dem Werk „Istorija slavjanskoj filologii“*, în *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*. Hrsg. von H.H. Bielfeldt und K. Horálek, Berlin, Akademie Verlag, 1964, p. 34-57.

[§] *Briefwechsel zwischen Dobrovsky und Kopitar (1808-1828)*. Hrsg. von V. Jagić. Berlin, Commissionsverlag der Weidmann'schen Buchhandlung, 1885, 751 p.; *Neue Briefe von Dobrovsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*. Hrsg. von V. Jagić. Berlin, Commissionsverlag der Weidmann'schen Buchhandlung, 1897, 928 p.

[**] St. Hafner, *op.cit.*, p. 61. Cu toate acestea, când I. Bogdan sosea la Viena în

LINGVISTICĂ

dezvoltarea slavisticii, prin consolidarea componentei practice a învățământului slavistic. Era primul seminar de slavistică din Europa, creat după modelul seminariilor de germanistică și filologie clasică dezvoltate la marile universități germane ale vremii. Câțiva ani mai târziu, în 1892, cel mai important discipol român al său, Ioan Bogdan, fonda un seminar similar, de „filologie slavică”, la Universitatea din București.

Pe de altă parte, prin Jagić slavistica devine un domeniu mult mai specializat, cu metode de lucru mai perfecționate. Față de epoca lui Miklosich este un progres evident, dar meritele acestuia au fost întotdeauna recunoscute, începând cu Jagić însuși*. Dovada cea mai palpabilă a acestui progres o reprezintă chiar discipolii săi (Vatroslav Oblak, Rajko Nachtigal, Ivan Grafenauer, Michail Nestorovič Speranskiĵ, Paul Diels) și performanțele lor științifice†.

În cele ce urmează, ne vom concentra atenția asupra activității didactice și administrative a slavistului croat, pentru că tocmai aceste elemente din cariera sa (calitățile sale de profesor, șef al unei prolifice școli de slavistică și editor al prestigioasei *Archiv für slavische Philologie*) sunt semnificative din perspectiva istoriei slavisticii românești. Vom aborda acest subiect într-o manieră mai neobișnuită, raportându-l pe Jagić la principalii săi discipoli și colaboratori români: Ioan Bogdan, Ilie Bărbulescu, Alexandru Cihac, Iosif Popovici.

---

toamna anului 1887, el se plânga că „[...] în biblioteca Universității și a seminarului nu e mai nimic” și că „[...] administrația Universității e atât de zgârcită pentru seminarul slav”, în *Scrisori către Ioan Bianu*. Ediție, prefață și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, vol. I, București, Ed. Minerva, 1974, p. 136, 138; vezi și scrisorile către D.A. Sturdza, la A. Pippidi, *Ioan Bogdan la Viena. Scrisori inedite despre începutul carierei sale*, în *Rsl.*, XXXII, 1994, p. 183. Situația avea să se îmbunătățească în timp, prin achiziții și mai ales prin donații ale unor savanți și instituții (muzee, biblioteci, academii) din lumea slavă și nu numai. O asemenea donație a fost făcută de Academia Română în anii 1908-1909 seminarului de istorie est-europeană de la Viena (*Seminar für osteuropäische Geschichte*) fondat de Konstantin Jireček la 1907. Donația a constat în trei lăzi cu cărți, publicații ale Academiei; cf. Walter Leitsch, Manfred Stoy, *Das Seminar für osteuropäische Geschichte der Universität Wien, 1907-1948*, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1983, p. 94, nota 44.

[*] St. Hafner, *Die Wiener Slawistik in der europäischen Wissenschaftsgeschichte*, în *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, XLV, 1999, p. 46-47.

[†] Idem, *Geschichte der österreichischen Slawistik*, p. 61.

Vatroslav Jagić și Ioan Bogdan

Formația de slavist a istoricului Ioan Bogdan s-a datorat în bună parte bursei guvernamentale de patru ani primite în 1887 de la ministrul de atunci al Instrucțiunii Publice, D.A. Sturdza și care i-a permis specializarea în mari centre europene ale slavisticii: Viena, St. Petersburg, Moscova, Kiev și Cracovia (1887-1890)*. La Viena, unde a petrecut două semestre (1887-1888), Ioan Bogdan a audiat, printre altele, cursurile și seminariile lui Vatroslav Jagić: în semestrul de iarnă (1887-1888) cursurile *Gramatică sârbo-croată* și *Antichități slavice*, exerciții practice de citire și vorbire la seminarul slav (sub îndrumarea aceluiași profesor), lecturi de texte paleoslovenice†, iar în semestrul de vară (1888) s-a înscris la alte două cursuri ale profesorului Jagić: *Paleografia slavă* și *Limba ceahă veche*‡. În același timp, în cadrul seminarului de slavistică Ioan Bogdan a început să învețe câteva limbi slave moderne: sârba, polona și bulgara§. Un fapt interesant pentru această etapă a relațiilor studentului Ioan Bogdan cu profesorul Vatroslav Jagić este lista de cărți fundamentale pentru studiile slave, recomandată de Jagić și pentru finanțarea căreia Ioan Bogdan s-a adresat ministrului D.A. Sturdza**.

[*] G. Mihăilă, *Etapele principale...*, p. 177; idem, *Ioan Bogdan (1864-1919)*, în I. Bogdan, *Scrisori alese*. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968, p. 12-13.

[†] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 135; B.P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (corespondență primită). Vol. I. Coordonare și studiu introductiv: Al. Săndulescu, Ed. Minerva, București, 1982, p. 107; A. Pippidi, *op.cit.*, p. 180-182. Vezi și *Archiv der Universität Wien, Philosophische Fakultät-Nationalien*, Sign. 132-133, 1887/1888, film 1045 (mai departe, prescurtat: *A.U.W. PF-N*); *Ibidem*, Sign. 134-136, 1888-1888/1889, film 1046. Despre ultimul curs menționat, Bogdan îi scria ministrului Sturdza că este „[...] un curs din cele mai interesante și mai folositoare pentru noi și desigur singurul curs care va completa și îndrepta lucrarea lui Šafarik, necompletată până acum de nici un slavist”, în A. Pippidi, *op.cit.*, p. 181.

[‡] Din foaia matricolă pe acest semestru, *A.U.W. PF-N*, Sign. 134-136, 1888-1888/1889, film 1046, reiese că alături de cele două cursuri Bogdan s-a înscris și la exercițiile practice din cadrul seminarului slav, susținute tot de V. Jagić.

[§] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 134-135, 139, 142. La seminarul de slavistică, I. Bogdan a fost coleg cu viitorii slaviști Vatroslav Oblak, Eugen Kozak, František Pastrnek, Matyaš Murko, V.N. Ščepkin, cf. D.P. Bogdan, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Viena*, p. 78.

[**] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 135-139. Este vorba de cărți de diplomatică și paleografie latină și greacă (Wattenbach, Arndt, Gardthausen), de istorie

LINGVISTICĂ

În timpul celui de-al doilea semestru petrecut la universitatea din Viena, Ioan Bogdan a decis să se transfere la o universitate din Rusia, decizie luată în mare măsură ca urmare a îndemnurilor venite din partea lui Vatroslav Jagić de a-și continua pregătirea în universitățile ruse în care se făceau studii slave de bună calitate. Vatroslav Jagić era, prin experiența sa didactică și științifică în universități germane, ruse și austriece, probabil cel mai îndreptățit să îndrume studiile slave ale lui Ioan Bogdan și, nu întâmplător, l-a îndreptat pe acesta spre universitățile Rusiei – St. Petersburg și Moscova, ale căror corp profesoral, biblioteci și arhive le cunoștea foarte bine.

Deloc mulțumit de „oferta educațională” a Vienei (deși școala vieneză de slavistică era una de vârf a momentului), Ioan Bogdan scria că în afară de Jagić „[...] [la Viena, n.n.] nu e prea mult de ascultat asupra slavisticii”^[*] și că nu e nimeni care să se ocupe de diplomatică bizantină și slavă, în timp ce la Moscova sau St. Petersburg „[...] pe lângă buni profesori mai sînt și bibliotecile și arhivele cele bogate”^[†].

Trebuie menționat însă că, în mod paradoxal, o dată ajuns în Rusia, se va dovedi la fel de nemulțumit de calitatea studiilor slave de la universitățile de aici[‡]. Un alt studios român aflat într-o capitală a studiilor slave ale epocii, Ilie Bărbulescu, era și el nemulțumit la 1895 de calitatea corpului didactic de la Praga[§], ceea ce ne obligă să ne întrebăm dacă nu cumva așteptările studenților dornici de perfecționare într-un domeniu aflat încă la început nu erau prea mari față de ceea ce le puteau oferi epoca și mediile respective.

Ioan Bogdan s-a referit întotdeauna elogios la adresa lui Vatroslav Jagić, câteva frânturi de corespondență fiind relevante: „Un astfel de om prețuiește mai mult decît 1000 de cărți”^[**]; „[...] un curs de paleoslovenică la dînsul plătește cît zece de cele rusești”^[††], iar „A asculta de la el acest curs face cît a ceti 50 de cărți despre

---

bizantină și otomană, despre instituțiile medievale (*Verfassungsgeschichte* a lui Waitz), cărți de istorie a Ungariei și Austriei (Fessler și Krones), dar mai ales cărți de slavistică (în limba germană și în limbile slave: gramatici, dicționare, manuale de istorie, lucrări de literatură populară, etnografie, antichități etc.). Este posibil ca această listă de cărți să se găsească în arhiva ministerului. Vezi și A. Pippidi, *op.cit.*, p. 183-184; L. Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (Sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 87-90.

[*] În *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 151.

[†] *Ibidem*.

[‡] *Ibidem*, p. 214.

[§] *B.P. Hasdeu și contemporanii săi...*, p. 71-72.

[**] Cf. *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 141.

[††] *Ibidem*, p. 151.

paleoslavă”^{**}.

Într-o scrisoare-raport adresată ministrului Dimitrie A. Sturdza scria, referitor la cursul lui Jagić despre *Antichitățile slavice*: ” [...]Jagić] este un învățat lipsit de orice prejudeții naționale sau panslaviste: de la el voi auzi de bună samă cea dintâi expunere științifică a istoriei vechi slavone și a instituțiilor vechi ale popoarelor slavice”[†].

La Viena se profilează o parte dintre domeniile de interes în care Ioan Bogdan avea să exceleze în decursul carierei sale științifice. Probabil că, frecventând prelegerile lui Theodor Sickel, i se trezește interesul pentru diplomatica slavo-română[‡], care avea să-l conducă pe Ioan Bogdan la realizarea mai târziu a unor lucrări de referință pentru paleografia și diplomatica slavo-română; în același timp, să nu uităm că însuși profesorul Jagić era la momentul respectiv unul dintre cei mai competenți editori de izvoare slavone și slave și că el nu poate decât să fi încurajat asemenea preocupări ale studentului său. În curând, acesta avea să publice primele studii care valorificau cunoștințele sale diplomatice, anume cele dedicate documentelor slavo-române aflate în Biblioteca Imperială din Viena (*Biblioteca curței*)[§].

Alte proiecte pe care Ioan Bogdan le împărtășește corespondentului său Ioan Bianu se intitulau *Despre românii din vechea Serbie, după documente sârbești*, respectiv *Românii din Peninsula Balcanică în evul mediu*^{**}, iar în spatele altor

[*] *Ibidem*, p. 224, 237.

[†] Cf. A. Pippidi, *op.cit.*, p. 181.

[‡] „Interesante prelegeri și lucrări practice ale lui Sickel asupra diplomaticeii latine mi-a[u] deșteptat gustul de a cerca să tratez și eu odată în acest chip documentele noastre”, în *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 143-144. Treptat se naște ideea unui album paleografic slavo-român (materializată mult mai târziu, sub forma unui *Album paleografic*, adaos la vol. I al *Documentelor privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*. Socec & co, București, 1905, 15 p.+26 pl.), proiect mai amplu, în care I. Bogdan încerca să-l atragă pe I. Bianu. Vezi și *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 144, 146, 148, 150; D.P. Bogdan, *Ion Bogdan în circuitul slavisticii europene*, p. 15-16; G. Mihăilă, *Etapele principale...*, p. 181.

[§] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 161-164. Este vorba de documentele valorificate câțiva ani mai târziu în studiile *Câteva manuscripte slavo-române din Biblioteca imperială de la Viena și Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva Curții imperiale de la Viena*, publicate în *A.A.R.M.S.I.*, seria II, tom XI, 1889, reproduse în vol. I. Bogdan, *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, p. 491-511 și 539-541 (cf. și notele editorului, la p. 685 și 687-688).

[**] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 152, 155 (pomenește studiul lui Hasdeu asupra

LINGVISTICĂ

subiecte nu putem să nu remarcăm ecouri ale cursurilor de etnografie slavă ale slovenului Karel Štrekelj audiate la Viena sau ale unor discuții cu profesorul Jagić: legendele despre împăratul Traian în folclorul sârbesc*, răspândirea legendei Meșterului Manole la români, bulgari, sârbi, greci și albanezi†. Această din urmă cercetare s-a materializat ca urmare a discuțiilor purtate cu profesorul Jagić pe marginea monografiei *Bisericii episcopale a mănăstirii Curtea de Argeș*, publicată de Grigore Tocilescu la București (1887) și a facsimilelor după inscripții slavone publicate în acest volum; probabil că Ioan Bogdan s-a angajat să-i obțină lui Jagić un exemplar din cartea lui Tocilescu. Cu acel prilej trebuie să fi fost amintită legenda meșterului Manole și variantele ei balcanice, pe care trebuie să le fi remarcat Jagić, unul dintre cei mai buni cunoscători ai folclorului balcanic ai momentului. De asemenea, știm că Bogdan discutase frecvent cu Vatroslav Jagić despre obiceiurile de nuntă la români și slavi, subiect care preocupa pe profesorul vienez‡.

Dincolo de relația profesor-student, între Vatroslav Jagić și Ioan Bogdan au existat relații foarte amicale și colegiale: Bogdan a fost un familiar în casa profesorului său, a participat adesea la serate organizate de familia Jagić și și-a petrecut acolo sărbătorile Crăciunului, simpatizând chiar pe una dintre fiicele profesorului („Stăncica”)[§]; pe când se pregătea pentru plecarea la St. Petersburg, familia Jagić - bună cunosătoare a lumii ruse - i-a oferit primele informații, iar soția profesorului l-a ajutat și sfătuit în privința cumpărăturilor necesare călătoriei și traiului în clima rece a Petersburgului**.

După plecarea din Viena, în timpul perioadei petrecute la St. Petersburg, Moscova și Cracovia și după întoarcerea la București (unde în octombrie 1891 va ocupa catedra de filologie slavă de la Universitate), Ioan Bogdan a ținut legătura cu fostul său profesor de la Viena, o dovadă în acest sens fiind corespondența lor^{††}, iar

---

uricului de la Ștefan Dušan).

[*] *Ibidem*, p. 145, 149. I. Bogdan avea să publice articolul *O poveste sârbească despre împăratul Traian* în *Arhiva*, IV, 1893, p. 321-323.

[†] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 151-152, 155-157, 162. Alte discuții cu privire la Gr. Tocilescu, în *Ibidem*, p. 151.

[‡] *Ibidem*, p. 142. Acest subiect de discuție este atestat de corespondența cu I. Bianu câțiva ani mai târziu, în 1891, cf. *Ibidem*, p. 246.

[§] *Ibidem*, p. 139-141, 188-189.

[**] *Ibidem*, p. 160, 164.

[††] Vezi scrisorile adresate de Jagić lui Bogdan și publicate de I. Lupaș, *op.cit.*, p. 172-178. Din nefericire, locația prezentă a scrisorilor adresate de I. Bogdan fostului său profesor ne este necunoscută. Ele nu se regăsesc în corespondența lui Jagić, publicată de Hubert Rösel, *Aus Vatroslav Jagićs Briefwechsel*. München, 1962, 75 p. și în *Korespondencija Vatroslava Jagića*. Ed. Petar Skok,

Jagić s-a interesat constant de activitatea fostului său student la St. Petersburg*. În septembrie 1889, Bogdan l-a reîntâlnit acolo pe Jagić, care își efectua propriile sale cercetări științifice†.

Un an mai târziu, în decembrie 1890, Ioan Bogdan a revenit pentru scurt timp la Viena‡, pentru a audia cursul de limbă paleoslavă al lui Jagić, un curs de foarte bună calitate pe care acesta nu îl predă în fiecare an universitar și despre care se va pronunța cu mult entuziasm în câteva rânduri§.

Cu același prilej, a prezentat în seminarul de filologie slavă fondat și condus de Jagić lucrarea *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibung*, care va fi publicată în anul următor în prestigiosul *Archiv für slavische Philologie*** . Este vorba de un studiu critic asupra izvoarelor bulgărești și sârbești ale cronografului Mihail Moxa, descoperite de Ioan Bogdan în Biblioteca Academiei Teologice din Kiev. Jagić a contribuit și el la pregătirea articolului, traducând în limba latină cel de-al treilea izvor dintre cele descoperite de Bogdan, traducere publicată în finalul studiului acestuia. Introducerea acelei traduceri latine a fost motivată prin importanța pe care izvoarele respective o pot avea pentru istoricii apuseni nefamiliarizați cu limba slavonă††.

Prin această lucrare, Ioan Bogdan se lansa în slavistica europeană, care l-a

---

Josip Hamm. Knjiga 1-3. Zagreb, 1953-1983; în această din urmă lucrare, singurul corespondent român este basarabeianul Polihron Syрку, care i-a scris lui Jagić din Rusia la 21 august 1882, în *Ibidem*, III, p. 256-258.

[*] I. Lupaș, *op.cit.*, p. 172-174.

[†] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 221.

[‡] Și această întâlnire este relatată de I. Bogdan într-o scrisoare către I. Bianu: Jagić i-a cerut informații bibliografice despre topografia slavă din România și despre obiceiurile de nuntă la români și i-a propus să recenzeze în *Archiv für slavische Philologie* (mai departe, prescurtat: *A.f.sl.Phil.*) publicații ale Academiei Române cu privire la acest subiect [Marian, Stavros Sevastos?]. Cf. *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 246.

[§] *Ibidem*, p. 151.

[**] În *A.f.sl.Phil.*, XIII, 1890, p. 481-536. Vezi G. Mihăilă, *Ioan Bogdan*, p. 19-20. Cf. și reproducerea acestui studiu, în traducere românească, în vol. I. Bogdan, *Scrisori alese*, ed. G. Mihăilă, p. 255-269 (vezi și notele editorului la p. 673-674).

[††] Anexă la I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibung*, în *A.f.sl.Phil.*, XIII, 1890, p. 536-543. La p. 536, I. Bogdan mulțumește fostului său profesor pentru ocazia de a fi citit această lucrare în seminarul de slavistică (*slavischen Seminars*).

LINGVISTICĂ

receptat foarte bine (V. Jagić, B. Ţonev, K. Jireček)*. De altfel, devine clar că în perioada studiilor sale la Viena slavistul român se preocupă tot mai mult de depistarea, analiza și publicarea unor vechi monumente literare și istorice slavone și slavo-române†, iar preocupările sale au fost cunoscute, apreciate și încurajate la Viena, de către Vatroslav Jagić și alți slaviști, aspect asupra căruia vom reveni mai jos.

Publicarea articolului *Ein Beitrag...* în *Archiv für slavische Philologie* l-a lansat pe Ioan Bogdan pe scena slavisticii europene și a reprezentat o nouă etapă a colaborării sale științifice cu Vatroslav Jagić, o etapă a proiectelor comune, a publicării de articole și recenzii critice. *Ein Beitrag...* a fost urmat în paginile revistei *Archiv für slavische Philologie* de studiile *Eine bulgarische Urkunde des Caren Ioan Sracimir*‡ și *Über die rumänischen Knesen*, acest din urmă studiu fiind publicat în numărul aniversar, XXV, la invitația lui Jagić§. În volumul omagial dedicat de

[*] D.P. Bogdan, *op.cit.*, p. 3-4; Lucia Djamo-Diaconiță, *Ecouri peste hotare...*, p. 266; G. Mihăilă, *op.cit.*, p. 43-44. Vezi și *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 246-248. K. Jireček avea să scrie un celebru studiu de istorie bizantină pornind tocmai de la izvoarele slavo-române ale cronicarului Moxa: *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgar. Chronik*, în *A.f.sl.Phil.*, XIV, 1892, p. 255-277.

[†] Câteva rezultate ale acestor preocupări sunt studiile, notele și recenziile sale: I. Bogdan, *Analisa critică a câtorva notițe despre introducerea liturghiei slave la români*, în *Convorbiri Literare*, XXIII, 1889, p. 295-317 (mai departe, prescurtat: *C.L.*); idem, *Diploma lui Ioan Caliman Asen din 1192*, în *Ibidem*, XXIII, 1889, p. 449-458; XXIV, 1890, p. 147-149; idem, *Io din titlul domnilor români*, în *Ibidem*, XXIII, 1889, p. 721-738; idem, *Franz Miklosich*, în *Revista nouă*, II, 1889, p. 111-113; idem, *Românii din Bulgaria după „Călătoriile” lui C. Jireček (Dare de seamă)*, în *C.L.*, XXIII, 1889, p. 97-109, alături de susmenționatele lucrări *Ein Beitrag...*; *Cîteva manuscripte slavo-romîne...* și *Cinci documente istorice slavo-romîne...*

[‡] *A.f.sl.Phil.*, XVII, 1895, p. 544-547.

[§] *Ibidem*, XXV, 1903, p. 522-543; XXVI, 1904, p. 100-114, traducere a studiului cu același nume publicat în *A.A.R.M.S.I.*, seria II, tom XXVI, 1903, p. 13-44. Prima parte a variantei germane a studiului a fost publicată în numărul aniversar al revistei, XXV, 1903. Vezi versiunea în limba română în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, p. 180-206 (și notele editorului la p. 670). Într-o scrisoare din 14 sept. 1902, Jagić îl anunța pe I. Bogdan de intenția sa de a pregăti un număr aniversar al revistei și îl invita să colaboreze, alături de alte nume mari ale slavisticii europene (mai ales foștii săi studenți): August Leskien, W. Nehring, Aleksander Bruckner, Emil Kałużniacki, Václav Vondrák, Milan Rešetar, Ljubomir Stojanović, Stojan Novaković, Ljubomir Miletić; I. Bogdan a răspuns afirmativ, în I. Lupaș, *op.cit.*, p. 177-179.

colaboratori și foștii studenți lui Vatroslav Jagić (*Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*), Ioan Bogdan a publicat studiul *Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden**.

De asemenea, Ioan Bogdan va ruga pe Vatroslav Jagić să revizuiască ediția pe care o pregătea din *Vechile cronice moldovenești pînă la Ureche* (1891)[†], iar următoarea ediție de cronică românească, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor* (1895) avea să fie dedicată fostului său profesor, care o va recenza[‡].

În 1896, Vatroslav Jagić avea să mai recenzeze o lucrare a lui Ioan Bogdan în *Archiv...*, anume conferința intitulată *României și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare*, conferință susținută în 1892 și publicată în 1895[§]. Deși arată încă din prima frază că „Uns hat der Redner mit diesem Vortrag nichts neues gesagt”, slavistul vienez a subliniat importanța conferinței (și publicației) lui Ioan Bogdan pentru faptul că acesta a atras atenția asupra elementului slav din istoria românească:

[*] În *Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1908, p. 369-377. Versiunea în limba română în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, p. 568-574 (și notele editorului la p. 689-690). Alături de I. Bogdan, un alt contributor român al volumului a fost I. Bărbulescu, *Kak su počele da ulaze u rumunjski jezik najstarije njegove slavenske riječi*, în *Ibidem*, p. 433-448.

[†] I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești pînă la Ureche*. Texte slave, cu studiu, traduceri și note. Cu două facsimile. Ed. C. Göbl, București, 1891, XII+292 p. Recenzie de K. Jireček în *A.f.sl.Phil.*, XV, 1892, p. 81-91, o recenzie care, departe de a fi formală, este un studiu critic pe marginea publicației lui I. Bogdan și care în final subliniază necesitatea publicării în România a unui corpus documentar slavo-român. În epocă au existat asemenea tentative, vezi Toma G. Bulat, *O încercare de a publica un „Corpus inscriptionum slavo-romanicarum”*, în *Rsl.*, XII, 1965, p. 241-242.

[‡] I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*. Adunate și publicate cu traduceri și adnotațiuni. București, 1895, XII+208 p.+XIX pl. Într-o scrisoare, Jagić îl felicită pe I. Bogdan pentru ediție, îi mulțumește pentru dedicație și arată că îl va îndemna pe colaboratorul său mai tânăr Jireček să scrie o recenzie în *A.f.sl.Phil.*, cf I. Lupaș, *op.cit.*, p. 175. Recenzia pe care a scris-o în cele din urmă el însuși a apărut în *A.f.sl.Phil.*, XVIII, 1896, p. 287-288. Numeroase referiri la edițiile lui I. Bogdan se fac în studiul lui A.J. Jacimirskij, *Die ältesten slavischen Chroniken moldauischen Ursprungs*, în *Ibidem*, XXX, 1908, p. 481-532.

[§] I. Bogdan, *României și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare*. Conferință, Ed. Socec, București, 1895, 58 p.

LINGVISTICĂ

„[...] der Slavismus [...] der Träger des christlich-orthodoxen Gedankens im Osten Europas, auch bei den Rumänen”^[*]

și a readus în atenție un mai vechi subiect disputat de slaviști (și care continuă să fie disputat până azi), acela al caracterului relațiilor dintre slavi și autohtoni la nordul Dunării. În contradicție cu Ioan Bogdan (și cu B.P. Hasdeu, care s-a oprit și el asupra acestui subiect^[†]), Vatroslav Jagić susține că dincolo de influențele culturale slave printre români („culturellen Einflüsse”) a fost vorba de o puternică influență etnică („eine starke Raçenmischung”)^[‡], aspect care era – și este în continuare – în discuție de către specialiști.

După ce în 1891 Ioan Bogdan devenea titular al catedrei de filologie slavă de la București, prima de acest fel din spațiul românesc și din regiune, și publica cunoscuta sa lecție introductivă *Însemnătatea studiilor slave pentru Români* (1894), Vatroslav Jagić avea să semnaleze această lucrare, foarte importantă de altfel pentru istoria slavisticii românești, în *Archiv...* printr-o recenzie. Salutând deschiderea catedrei de filologie slavă de la universitatea bucureșteană, recenzentul arăta că dacă românii vor să-și înțeleagă trecutul, trebuie să nu excludă filologia slavă, mai ales că în România este încă puternică direcția ultranaționalistă, care nu se entuziasmează decât pentru originile tracice și daco-romane^[§].

Încă în vara anului 1889, Jagić îl încuraja pe Ioan Bogdan să copieze varianta de la Biblioteca Vaticanului a cronicii bizantine a lui Constantin Manasses și să pregătească o ediție critică, chiar dacă de editarea acestui manuscris se apucaseră - fără să o ducă la bun sfârșit - mai mulți literați^[**]; în lunile următoare, pregătirea ediției din Manasses avea să revină frecvent în corespondența sau discuțiile lor^[††]. În cursul lunii octombrie 1890, Ioan Bogdan a petrecut câteva săptămâni la Roma, unde a colajonat manuscrisul cronicii lui Manasses cu varianta de la Moscova. Deși tiparul propriu-zis al ediției s-a finalizat în anii 1902-1909, volumul avea să apară abia în

---

[*] În *A.f.sl.Phil.*, XVIII, 1896, p. 289.

[†] B.P. Hasdeu, *Limba slavică la Români pene la annulu 1400. Fragmentu din: Istoria culturei în Dacia, în Traian*, 1870, p. 168, 211; idem, *Istoria critică a Românilor*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, București, Ed. Teora, 1999, 466 p.

[‡] *A.f.sl.Phil.*, XVIII, 1896, p. 289.

[§] *Ibidem*, XVII, 1895, p. 295-296.

[**] I. Lupaș, *op.cit.*, p. 173, 181; *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 244-245; G. Mihăilă, *op.cit.*, p. 20, 44-45.

[††] *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 220-224, vezi și corespondența cu slavistul rus V. N. Șcepkin, în D.P. Bogdan, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Rusia*, p. 245, 251-252, 257-258.

1922, după moartea lui Ioan Bogdan, sub îngrijirea prietenului său Ioan Bianu^{*}. Ediția din Manasses reprezintă încă una din contribuțiile prin care Ioan Bogdan s-a făcut cunoscut printre specialiștii în literatura și cultura bizantino-slavă, devenind unul dintre ei.

Un aspect care nu trebuie neglijat în ceea ce privește legăturile lui Ioan Bogdan cu Vatroslav Jagić este acela al proiectatei lor colaborări la redactarea unui *Compendiu al filologiei slave și al științelor ei auxiliare (Grundriss der slavischen Philologie und ihrer Hilfswissenschaften)*. Proiectul, elaborat de Vatroslav Jagić în 1893 împreună cu slaviștii Aleksander Brückner și Konstantin Jireček, era făcut cunoscut corespondentului său român un an mai târziu, în 1894 („[...] Sind Sie sowie so der erste, dem ich die Nachricht davon gebe”), Jagić insistând ca Ioan Bogdan să participe cu două contribuții (*Elemente slave în limba română, respectiv Literatura bisericească paleoslavă la români*)[†]. În cele din urmă, proiectul a fost abandonat pentru un timp, el fiind reluat de către Vatroslav Jagić nouă ani mai târziu, de data aceasta cu sprijinul Academiei de Științe din St. Petersburg[‡]. În scrisorile trimise lui Ioan Bogdan în anii 1903-1905, Jagić a insistat să obțină colaborarea slavistului român, cu temele propuse în 1894 sau cu altele dar, fiind, probabil, ocupat cu alte lucrări, Ioan Bogdan a întârziat cu răspunsul și a declinat oferta, pentru că altfel insistența slavistului vienez nu poate fi explicată[§]. În cele din urmă, marea enciclopedie a filologiei slave^{**} avea să apară la 1910 (din păcate, fără contribuția lui Ioan Bogdan), urmată de altele, până în 1915 fiind la momentul respectiv cea mai importantă sinteză de istorie a slavisticii europene, o lucrare de referință extrem de rară și care își păstrează valoarea până astăzi^{††}.

[*] I. Bogdan, *Cronica lui Constantin Manasses. Traducerea medio-bulgară făcută pe la 1350*. Text și glosar de ... Cu o prefață de I. Bianu. Ed. Socec, București, 1922, VIII+456 p.

[†] Apud I. Lupaș, *op.cit.*, p. 174-175.

[‡] I. Bogdan se referă la acest proiect în motivația prezentată Academiei Române în vederea alegerii lui V. Jagić drept membru onorific, vezi raportul său *Despre scrierile și calitățile lui Vatroslav Jagić pentru alegerea sa ca membru onorar*, în *Analele Academiei Române. Partea Administrativă și Desbaterile*, seria II, tom XXVI, 1903-1904, București, 1904, p. 190-191 (mai departe, prescurtat: *A.A.R.P.A.D.*); republicat sub titlul *Vatroslav Jagić* în I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 590-591.

[§] Vezi I. Lupaș, *op.cit.*, p. 179-183.

[**] V. Jagić, *Istorijska slavianskoj filologiji*. St. Petersburg, Imp. Akad. Nauk, 1910 (*Enciklopedija slavianskoj filologiji*, vol. I).

[††] Referiri la acest subiect la D.P. Bogdan, *Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Viena*, p. 7; Lucia Djamo-Diaconiță, *Ecouri peste hotare...*, p. 270-271.

LINGVISTICĂ

Relația Vatroslav Jagić – Ioan Bogdan rămâne una din cele mai luminoase pagini ale istoriei legăturilor internaționale ale slavisticii românești, bucurându-se, între altele, de calde aprecieri din partea multor savanți români, dintre care nu putea lipsi N. Iorga. În necrologul publicat în *Oameni care au fost* (III, 1923), acesta scria: „Mult timp și-a căutat la noi ucenicul. L-a găsit în munca și răbdarea, claritatea de cugetare și măsura de formă ale lui Ioan Bogdan, care i-a fost și colaborator prețios și prieten mai tânăr. Dacă Bogdan ar fi trăit, de la dânsul am fi avut paginile mișcate pe care i le-ar fi dictat lungi și sincere relații”^[*].

Vatroslav Jagić și Ilie Bărbulescu

Ioan Bogdan nu a fost singurul savant român cu care slavistul de la Viena a întreținut legături. Din nefericire, raporturile sale cu românii sunt puțin cunoscute (iar reflectarea lor în corespondența sa este minimă); dintre acestea redăm cu acest prilej câteva informații, parțiale și indirecte din păcate, despre legăturile sale cu Ilie Bărbulescu.

Este vorba nu numai de legăturile lor personale, ci și de legăturile directe și indirecte ale lui Bărbulescu cu *școala lui Vatroslav Jagić* sau, într-un sens mai larg, cu *școala Vieneză de slavistică*.

Despre formația intelectuală și cariera lui Ilie Bărbulescu știm astăzi încă puține lucruri^[†], cu atât mai puțin despre perioada de început. După studii universitare la București în preajma lui Ioan Bogdan, al cărui student a fost (1891-1894), Bărbulescu a primit o bursă pentru învățarea limbilor slave, bursă care l-a purtat la universitățile din Praga și Zagreb^[‡], unde a avut ca profesori pe Jan Gebauer, respectiv Tomo Maretić^[§]. Cu acesta din urmă, el însuși elev al lui Franz Miklosich și Vatroslav Jagić, format la Viena, Ilie Bărbulescu și-a pregătit teza de doctorat, suținută la

[*] Cf. N. Iorga, *Oameni care au fost*, Ediție îngrijită și note de Ion Roman, II, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 203.

[†] I. C. Chițimia, *Profesorul slavist Ilie Bărbulescu în mișcarea științifică românească și internațională*, în *Rsl.*, XXIX, 1992, p. 57; G. Mihăilă, *Slavistica românească de la Ioan Bogdan...*, p. 188-189; I. Bărbulescu, *Din istoricul slavisticii în România*, în *Arhiva*, XXXV, 3-4, 1928, p. 235-236. Vezi și Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Ed. Albatros, 1978, p. 66-67.

[‡] Vezi cele două scrisori adresate de I. Bărbulescu lui B.P. Hasdeu din Praga la 1895, în *B.P. Hasdeu și contemporanii săi...*, p. 71-76.

[§] Despre începuturile școlii de slavistică la universitatea din Zagreb vezi Joseph Hamm, *Rückblick auf die Geschichte der Slawistik und die Slawistik in Jugoslawien*, în *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, VIII, 1960, p. 66-67.

Zagreb în anul 1899*. În perioada 1899-1900 a beneficiat de scurte stagii la universitățile din Leipzig și Viena. La universitatea germană a audiat cursurile lui August Leskien și Karl Brugmann, primul fiind conducătorul tezei de doctorat a lui Jagić de la 1871 și coeditor la *Archiv für slavische Philologie*, iar cel de-al doilea lider al „școlii neogramatice”, iar la universitatea din Viena a audiat cursurile lui Vatroslav Jagić și Konstantin Jireček.

Cert este că în mediile filologice și slavistice frecventate la Leipzig, Zagreb și Praga, Ilie Bărbulescu a întâlnit câțiva slaviști de seamă formați la Viena (de exemplu Tomo Maretić) sau legați de școala slavistică vieneză (Jan Gebauer, August Leskien și Karl Brugmann), iar în perioada petrecută la Viena a audiat cursurile celor mai importanți reprezentanți ai slavisticii vieneze la acea epocă, profesorii Jagić și Jireček.

De altfel, Jagić s-a aflat în legături și corespondență cu Ilie Bărbulescu și în perioada următoare, deducem acest lucru din scrisorile sale către Ioan Bogdan din anii 1900 și 1902; dincolo de aceste observații indirecte, trebuie să remarcăm că legăturile viitorului titular al catedrei de slavistică de la Iași cu Vatroslav Jagić și cu ceilalți reprezentanți ai slavisticii vieneze contemporane rămân, din punctul de vedere al istoriei slavisticii românești, un foarte important subiect de cercetare pentru viitor.

Vatroslav Jagić și Alexandru Cihac

Un episod interesant al relațiilor lui Vatroslav Jagić cu cercurile academice românești, dar nu mai puțin important pentru istoria slavisticii românești, a avut loc în contextul apariției celui de-al doilea volum al controversatului *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, publicat de Alexandru Cihac la Frankfurt am Main în 1879†.

Lucrarea este menționată de câteva ori în corespondența lui Jagić (aflat la Berlin) cu Franz Miklosich (care se afla la Viena), imediat după apariția ei. La 8 octombrie 1879, Jagić îi scria magistrului său că a primit dicționarul lui Cihac, care ar trebui recenzat în *Archiv für slavische Philologie*, invitându-l totodată s-o facă el însuși‡. După refuzurile succesive ale lui Franz Miklosich§, Hugo Schuchardt („[...]

[*] Conform unei scrisori inedite, I. Bărbulescu ar fi intenționat să-și pregătească doctoratul la Moscova, îndreptându-se în cele din urmă spre Zagreb, în I.C. Chițimia, *op.cit.*, p. 57.

[†] Al. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves...* Ludolphe St. Goar, Francfort s. M., 1879, 816 p.

[‡] Katja Sturm-Schnabl, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven. Korespondenca Frana Miklošiča z južnimi Slovani*, Založba Obzorja, Maribor, 1991, p. 491.

[§] Să înțelegem că Miklosich refuza politicos să-și spună opinia în legătură cu

LINGVISTICĂ

doch er will nicht in den Apfel beißen [...])*, Matzenauer și Emil Kažužniacki, Vatroslav Jagić se decide să recenzeze el însuși dicționarul[†]; în cele din urmă îi cere părerea lui Miklosich, având îndoieli cu privire la tonul care trebuia adoptat în textul recenziei. Răspunsul lui Miklosich este unul aprobator: „[...] bin ich vollkommen einverstanden: ich denke, der Verf. kann Ihnen dafür dankbar sein. Der Ton ist nirgends verletzend, gleich im Grunde ein *deutscher* [subl. autorului] Professor, haben Sie Cihac mit französischer Urbanität behandelt und sind nicht darauf ausgewesen, dem Rezensierten Ihre Superiorität fühlen zu lassen”[‡].

Recenzia semnată de Jagić a apărut într-adevăr în *Archiv...*[§]: este o recenzie care se întinde pe zece pagini și în care considerațiile teoretice sunt dublate de numeroase exemple de etimologii discutabile. Jagić subliniază importanța domeniului abordat de Alexandru Cihac și contribuțiile în acest sens ale lui Franz Miklosich, arătând că principiile de la care a pornit și rezultatele la care a ajuns acesta în lucrarea sa din 1861, *Die slavische Elemente im Rumunischen*, rămân valabile, fiind meritul autorului de a recunoaște acest lucru^{**}. În ciuda observațiilor și criticilor făcute, Jagić apreciază în general pozitiv dicționarul lui Cihac^{††}. A fost o recenzie redactată cu foarte multă grijă, observăm acest lucru din scrisoarea sa către Miklosich, în care subliniază că a scris doar din perspectiva slavistului, romaniștii trebuind la rândul lor să se pronunțe asupra dicționarului^{‡‡}.

Este doar o filă dintr-un viitor „dosar” Cihac pe care istoriografia și mai cu seamă slavistica românească vor trebui să-l aibă în vedere. Activitatea sa științifică în general, cele două dicționare în particular, nu în ultimul rând receptarea acestora de către contemporani, marile sale dispute cu B.P. Hasdeu, legăturile sale internaționale cu lumea germană și slavă (corespondența sa cu Franz Miklosich este un exemplu în acest sens) sunt tot atâtea motive pentru care Alexandru Cihac trebuie „redescoperit” de către istoriografia română.

Vatroslav Jagić și Iosif Popovici

---

dicționarul (primit de la autor, cf. *Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung*, 133/99, f. 3)?

[*] Katja Sturm-Schnabl, *op.cit.*, p. 494 (scrisoarea lui Jagić către Miklosich, Berlin, 21 nov. 1879).

[†] Schimbul de scrisori pe această temă în *Ibidem*, p. 492, 494-495, 514.

[‡] *Ibidem*, p. 517.

[§] *A.f.sl.Phil.*, IV, 1880, p. 638-647.

[**] *Ibidem*, p. 638.

[††] *Ibidem*, p. 647.

[‡‡] Katja Sturm-Schnabl, *op. cit.*, p. 514.

Primul titular al catedrei de slavistică de la Universitatea din Cluj (1919)* este cel de-al treilea mare slavist român al sfârșitului de veac XIX format în preajma școlii vieneze de slavistică și a lui Vatroslav Jagić. Și-a început studiile universitare la Budapesta și le-a continuat la Graz (două semestre, 1886-1887), Leipzig (trei semestre, 1887-1889), Viena (trei semestre, 1899-1900) și Zagreb (1901), audiind cursuri ale lui Ásbóth Oskár (la Budapesta), Vatroslav Jagić, Wilhelm Meyer-Lübke (la Viena) și Tomo Maretić (la Zagreb).

După cum se poate vedea, chiar numai simpla enumerare a profesorilor audiți la cele cinci universități dovedește, ca și în cazul lui Ilie Bărbulescu, formația directă și indirectă a viitorului fonetician Iosif Popovici în spiritul școlii vieneze de slavistică. Această afirmație se întărește menționând lucrarea sa de doctorat, intitulată *Einige der Hauptkriterien der älteste slavischen Lehnwörter in Rumänischen* și susținută la universitatea vieneză în anul 1900, având drept referent pe Vatroslav Jagić și coreferent pe Wilhelm Meyer-Lübke†. Fapt dovedit și în alte scrieri ale sale, Jagić nu este un referent comod: încă din primele fraze ale referatului său a atras atenția asupra faptului că autorul dizertației cunoaște insuficient fonetica și morfologia limbii slave vechi. În câteva pagini foarte dense, asemănătoare recenziilor sale deloc formale, referentul a menționat punct cu punct erorile făcute de către candidat, dar a surprins și aspectele generale ale dizertației - negative sau pozitive. În final, Jagić a subliniat că aprecierile sale trebuie dublate de opiniile unui specialist în limba română (acesta avea să fie Wilhelm Meyer-Lübke), acordând dizertației calificativul „mulțumitor”‡. Referatul romanistului Meyer-Lübke este considerabil mai scurt ca întindere, dar la fel de incomod: referatul are în vedere aspectele legate de limba română, conține unele observații de amănunt, dar și generale, cum ar fi aceea a neconcordanței între formă și cuprins. În vederea unei eventuale publicări a tezei, referentul recomandă o adâncire a subiectului§.

După cum se poate observa, teza de doctorat a lui Iosif Popovici, dincolo de a fi

[*] Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, Dicționar de lingviști și filologi români, București, Editura Albatros, 1979, p. 206-207; Iosif Popovici, *Scrieri lingvistice*. Ediție de Maria Purdea-Sitaru și Livia Vasiliuță, Ed. Facla, Timișoara, 1979, p. X-XI; G. Mihăilă, *Slavistica românească de la Ioan Bogdan...*, p. 194; Stelian Mândruț, *Date privind doctoratul lingvistului Iosif Popovici la Universitatea din Viena (1910)*, în *Banatica*, XIII, 1995, nr. 2, p. 181-195.

[†] Câteva documente privitoare la doctoratul vienez al lui I. Popovici au fost publicate de S. Mândruț, *op.cit.*, p. 187-193 (anexele I-V), inclusiv referatele semnate de V. Jagić și W. Meyer-Lübke; comentariile autorului pe marginea lor în *Ibidem*, p. 185.

[‡] *Ibidem*, p. 187-192.

[§] *Ibidem*, p. 192.

LINGVISTICĂ

fost respinsă, a beneficiat de două referate deosebit de critice, mai ales din partea lui Vatroslav Jagić. Această atitudine reflectă seriozitatea și severitatea unor dascăli precum acesta, fapt semnificativ pentru calitatea corpului didactic și a discursului științific în domeniul studiilor slave la Universitatea din Viena.

După obținerea doctoratului, Iosif Popovici a efectuat un stagiul de specializare la Paris, la Collège de France, Institut Catholique și École Pratique des Hautes Études, unde a avut ca profesori pe Antoine Meillet, Gaston Paris și mai ales abatele Rousselot, cu ajutorul căruia s-a specializat în fonetica experimentală, domeniu lingvistic de avangardă pe care l-a dezvoltat ulterior la catedra de slavistică de la Cluj*. Între 1902-1904, Iosif Popovici a ocupat catedra de istorie și literatură română, proaspăt creată la Universitatea din Viena; la 1904 era înlocuit de Sextil Pușcariu, transferându-se la Universitatea din Budapesta, ca docent pentru filologie română și slavă†.

Concluzii

Am încercat să atragem atenția asupra preocupărilor și legăturilor românești ale lui Vatroslav Jagić; a fost o încercare realizată „prin sondaj”, pentru că, desigur, legăturile românești ale slavistului vienez de origine croată nu se reduc la cele prezentate mai sus. Această investigație poate fi adâncită printr-o analiză atentă a scrierilor lui Jagić și ale studenților, colaboratorilor și corespondenților săi români, ca și prin analiza fondurilor arhivistice ale acestora. Referințele la dicționarul lui Cihac din corespondența Jagić-Miklosich, publicată în urmă cu un deceniu, care au aruncat lumină asupra receptării de către slavistica internațională a controversatului dicționar etimologic, sunt doar un exemplu în acest sens. Paginile de mai sus s-au concentrat asupra relațiilor lui Jagić cu Ioan Bogdan, în privința cărora izvoarele documentare sunt suficiente. În privința relațiilor slavistului vienez cu ceilalți savanți români, am reușit mai degrabă semnalări ale unor subiecte care merită reluate în viitor.

Din câte știm, în acest moment corespondența lui Ioan Bogdan (mai precis cea care a fost publicată fragmentar - mai degrabă semnalată - de Ioan Lupaș la 1945‡) este pierdută, având soarta altor multe materiale arhivistice care au suferit de pe urma ultimului război mondial (se pare că a făcut parte din arhiva Institutului de Istorie Națională a Universității din Cluj, refugiată la Sibiu după 1940)§. Această corespondență, dacă ar fi redescoperită, ar putea aduce multe lămuriri cu privire la

---

[*] I. Popovici, *Scrieri lingvistice*, p. X.

[†] *Ibidem*, p. X-XI.

[‡] I. Lupaș, *op.cit.*

[§] Vezi Ion Colan, *Cîteva date despre familia lui Ioan Bogdan. Pe marginea unor scrisori și documente*, în "Romanoslavica", XIII, 1966, p. 278-280.

legăturile lui Bogdan cu școala slavistică vieneză, în special cu profesorul și colaboratorul său de mai târziu, Vatroslav Jagić. În ceea ce-l privește pe Ilie Bărbulescu, identificarea și parcurgerea arhivei sale personale (aflată, cel puțin parțial, în proprietatea Muzeului Județean Satu-Mare) va pune la dispoziție nu numai informații elementare despre acest savant, atât de puțin cunoscut istoriografiei, cât și despre formația sa intelectuală ca slavist, etapele studiilor sale la Leipzig, Praga, Viena și Zagreb. Acest lucru este valabil și în cazul lui Iosif Popovici sau Alexandru Cihac. O altă posibilă pistă de urmat ar fi cercetarea arhivei Universității din Viena, a fondurilor personale aflate aici, precum și a arhivei seminarului de filologie slavă întemeiat de Jagić, a bibliotecii seminarului, dar și a bibliotecii sale personale, pentru identificarea cărților românești sau privitoare la problematica slavo-română, achiziționate sau primite prin donație* etc.

De-a lungul anilor, Ioan Bogdan a achiziționat numeroase cărți de slavistică, printre care și unele aparținând lui V. Jagić. Crina Bocșan și Anca Irina Ionescu au cercetat acum 25 de ani fondul Ioan Bogdan de la Biblioteca Centrală Universitară din București†.

Despre meritele lui Vatroslav Jagić în dezvoltarea științei și culturii românești, în 1904 Ioan Bogdan a redactat și prezentat Academiei Române un raport (semnat apoi și de academicienii Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ioan Kalinderu, Grigore Tocilescu, D.C. Ollănescu și Ioan Bianu) prin care se propunea alegerea slavistului de origine croată ca membru de onoare al Academiei‡. În urma acestui raport, Vatroslav Jagić era ales membru al Academiei Române la 23 martie 1904§.

Raportul prezentat de Ioan Bogdan conținea o schiță biografică, principalele coordonate ale carierei sale științifice și didactice, rolul jucat în întemeierea revistei *Archiv für slavische Philologie*, publicațiile sale. În concluziile sale, Ioan Bogdan surprinde foarte bine meritele slavistului croat în ceea ce privește cultura română: „Ceea ce este important pentru noi românii este că profesorul Jagić, deși nu s-a ocupat în special cu limba română, ca răposatul Miklosich, a urmărit totuși cu interes

[*] Vezi nota 12.

[†] Crina Bocșan, Anca-Irina Ionescu, *Fondul Ioan Bogdan de la Biblioteca Centrală Universitară. Catalogul cărților de slavistică*, în Rsl, XIX, 1979, p. 529-563. Întregul fond Ioan Bogdan a fost mult mai mare, ajungând la 1019 titluri (cf. *art. cit.*, p. 531).

[‡] I. Bogdan, *Despre scrierile și calitățile lui Vatroslav Jagić...*, în AARPAD, seria II, tom XXVI, 1903-1904, p. 190-191, reprodusă în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, p. 590-591 (și notele editorului la p. 692).

[§] *Ibidem*; vezi și A.A.R.P.A.D., seria II, tom XXXVI, 1913-1914, București, 1914, p. 426-427.

LINGVISTICĂ

progresele filologiei române și a luat cunoștință de ele în „Archiv”, de câte ori i s-a oferit ocaziunea. Prin scrierile, prin recenzunile și prin lecțiunile sale, dînsul a atras adeseori atențiunea slaviștilor asupra interesului ce prezintă pentru ei studiul limbii, literaturii și istoriei române”^{*}.

Astfel, raportul despre Vatroslav Jagić se alătura primelor sale „medalioane” bio-bibliografice dedicate marilor slaviști ai Vienei, lui Bartholomeus Kopitar și Franz Miklosich. Câțiva ani mai târziu (în 1914), Ioan Bogdan avea să prezinte și să publice o expunere asemănătoare, dedicată lui Konstantin Jireček, a cărei finalitate era aceeași, de a propune pe marele slavist și balcanist de origine cehă, identificat însă cu slavistica și balcanistica vieneză, ca membru de onoare al Academiei Române[†].

Alegerea ca membru al Academiei Române a lui Vatroslav Jagić a fost o dovadă în plus a aprecierii de care acesta se bucura în cercurile științifice românești la acel moment[‡]. După cum arătam mai sus, el a reprezentat o etapă calitativ superioară a școlii de slavistică vieneză, o etapă a instituționalizării și specializării mai adânci, a formării sistematice de discipoli, într-un număr foarte mare, dintre care numeroși vor ocupa în deceniile următoare importante poziții în lumea academică europeană (este și cazul lui Ioan Bogdan, Ilie Bărbulescu sau Iosif Popovici).

Deși în studiile și în edițiile sale de monumente slavone și slave moderne nu s-a ocupat decât colateral de problematica românească și slavo-română (dar nu a încetat să-i sublinieze importanța!), Vatroslav Jagić este important pentru istoria slavisticii românești pentru că a format slaviști, pentru că a fost un observator atent și critic al publicațiilor științifice românești, ale lui Ioan Bogdan și nu numai, pentru recenziile sale savante, critice și totuși binevoitoare, publicate în paginile revistei „Archiv für slavische Philologie”[§], în redacția căreia a imprimat interes pentru subiecte de istorie

[*] I. Bogdan, *Despre scrierile și calitățile lui Vatroslav Jagić...*, p. 191.

[†] În *A.A.R.P.A.D.*, seria II, tom XXXVI, 1913-1914, p. 171, 176. O altă expunere asemănătoare a fost rostită de I. Bogdan în ședința din 25 ianuarie 1918 a Academiei Române cu ocazia decesului lui K. Jireček, vezi *Ibidem*, seria II, tom XXXIX, 1916-1919, p. 92-93.

[‡] Cu toate acestea, nu trebuie să uităm că propunerea alegerii a venit din partea fostului său student, I. Bogdan, un tot mai influent membru al Academiei. În 1910 el devenea vicepreședinte al ei. De multe ori, asemenea alegeri în foruri academice se făceau ca urmare a unor relații personale – ca în cazul lui Vatroslav Jagić, ceea ce nu pune însă la îndoială meritele slavistului de la Viena.

[§] Vezi recenzia sa la lucrarea lui Constantin Gălușcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*. Halle, 1913, în *Ibidem*, XXXVII, 1920, p. 533-535, recenzie în care, deși a salutat contribuția lui C. Gălușcă, Jagić a subliniat greutățile și lipsurile ediției și a încheiat foarte abrupt cu cuvintele „[...] Die Bedeutung des

sau literatură veche românească.

Din acest punct de vedere, credem că legăturile lui Ioan Bogdan, Alexandru Cihac și Iosif Popovici (Ilie Bărbulescu din păcate mai puțin, în acest stadiu al cercetărilor) cu Vatroslav Jagić se completează reciproc: numelui lui Ioan Bogdan i se asociază Jagić dascălul, colaboratorul, recenzentul, corespondentul, prin prisma lui Cihac recunoaștem pe Jagić recenzentul, iar prin prisma lui Iosif Popovici pe Jagić referentul, ipostaze foarte variate care converg în încercarea noastră de a creiona portretul uman și intelectual al lui Vatroslav Jagić.

„Prietenul meu iubit și credincios” – așa îl numea V. Jagić pe marele său discipol, Ioan Bogdan, la moartea acestuia, în necrologul din „Archiv für slavische Philologie”¹. Formula i se potrivește pe deplin lui Jagić însuși, care rămâne unul din prietenii iubiți și credincioși ai slavisticii românești, ai culturii poporului nostru.

Werkes für die Geschichte der rumänischen Sprache müssen wir seinen Fachgenossen überlassen”. Un articol apropiat ca subiect problematicii românești este cel semnat de V.G. Vasiljevskij, *Wer hat das zweite bulgarische Reich begründet?*, tradus în germană, adaptat și inclus de V. Jagić în *A.f.sl.Phil.*, IV, 1880, p. 627-637. Într-o scrisoare către I. Bianu, I. Bogdan transmite opinia nu foarte favorabilă a lui Jagić despre Gr. Tocilescu și lucrarea acestuia *Dacia înainte de romani*, cf. *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 151. Alte recenzii semnate de V. Jagić la publicații românești (sau despre români): la L. Șăineanu, *Basmele Romîne în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. București, 1895, resp. la É. Picot, *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVIe siecle*. Paris, 1895, în *A.f.sl.Phil.*, XVIII, 1896, p. 295-296, 306-307. Vezi și necrologul pentru slavistul de origine basarabeiană Syrku, în *Ibidem*, XXVII, 1905, p. 636.

[*] Publicat în limba germană, alături de cele semnate de elevii lui I. Bogdan, Petre Cancel și Alexandru Ioan, în *A.f.sl.Phil.*, XXXVII, 2-3, p. 552-555 (reprodus în traducere românească semnată de H. Mantsch, în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ediția G. Mihăilă, p. 646 și nota editorului, p. 699.